

DIKTATOROV POZIV

Biblioteka
SAVREMENI ROMAN

Za izdavača
Bora Babić

Ismail Kadare

DIKTATOROV
POZIV

Tajna telefonskog razgovora
Staljin–Pasternak

Prevela s albanskog
Danica Avramović

AKADEMSKA KNJIGA
NOVI SAD

Naslov originala

Ismail Kadare
Kur sunduesit grinden
Rreth misterit të telefonimit Stalin-Pasternak

Shtëpia Botuese Onufri, Tiranë, 2018.

Copyright © Librairie Arthème Fayard, 2022
All rights reserved

© Akademska knjiga, Novi Sad, 2026.

© of the translation:
S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

traduki

Objavljivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, Švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, Forum za književno prevodilaštvo Austrije po nalogu Saveznog ministarstva za stanovanje, umetnost, kulturu, medije i sport Republike Austrije, Gete institut, Fondacija „S. Fišer“, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Ministarstvo spoljnih poslova, životne sredine i kulture Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajna, Ministarstvo ekonomije, kulture i inovacija Republike Albanije, Ministarstvo kulture Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunije, Ministarstvo kulture i medija Crne Gore, Sajam knjiga u Lajpcigu, Ministarstvo za kulturu i turizam Republike Severne Makedonije i Ministarstvo kulture Republike Bugarske.

PRVI DEO

Stajalište s desne strane, na trotoaru. Trolejbus broj tri. Odvezi se do Puškinovog trga. Tamo ćeš videti spomenik za koji si sigurno već čuo – *Exegi monumentum*.¹ Kad ga prođeš skreni desno, na kraju Ulice Maksima Gorkog je raskrsnica od koje počinje Tverski bulevar.

Odatle je lako. Na manje od minut hoda videćeš s desne strane kapiju Instituta „Gorki“. Nema šanse da je promašiš! Video bi je sve i da ne želiš... Kako da ne želim? Godinama maštam da dođem. Kako ne bih želeo? Zašto? Ko bi ga znao. Često mislimo da želimo nešto, iako zapravo to ne želimo.

A, ne! Toliko sam se namučio da dođem dovde. Trolejbusi su njištali kao divlji konji. Sve je bilo raskopano. Najzad sam ugledao čuveni spomenik. Skrenuo sam desno od njega, baš kako mi je rečeno.

Kakav spomenik, momak? Šta trabunjaš? Nema ovde nikakvog spomenika... Kako nema? Puškinov spomenik. Toliko sam puta prošao pored njega. Nešto

¹ *Podigao sam spomenik*, stih iz Horacijevе *Ode*, metafora o trajnosti pesničke slave koja je poslužila kao inspiracija mnogim pesnicima. U ovom kontekstu, Kadare aludira na Puškinov spomenik u Moskvi.

si pomešao, to nikada nije postojalo. Ha, ha, ali za njega zna ceo svet: *Exegi monumentum...*

Pa eto, sad si sâm rekao. Spomenik podigoh sebi... Nastavi, momče. Spomenik podigoh sebi nerukotvoren. Dakle, „нерукотворённый“ spomenik. Sam si upao u zamku. Spomenik podignut ne rukama, nego dušama, kaže pesnik. Drugim rečima, spomenik koji ne vidi niko sem onih lakomislenih poput vas, studenta Instituta „Gorki“.

Mi nismo bili takvi. Vi ste bili još gori. Svi ste maštali o tome da srušite spomenik svog prethodnika kako biste podigli svoj. Na protestu protiv Pasternaka? Nikako, nije tako bilo. Bilo je sasvim drugačije. Bio si na tom protestu? Vikao si protiv njega? Ni slučajno. A šta si onda radio dok su ostali vikali? Posmatrao sam jednu uplakanu devojkicu. Mislim da je reč o njegovoj sestričini.

I nakon toliko godina dolaziš da bi je ponovo video? Misliš da protest još traje? Možda. Zapravo, svi su izgledi da traje i dalje. Povici koji se čuju u daljini bolje upućuju na mesto okupljanja nego oglasna tabla na kapiji. Bilo da si u Moskvi ili u Tirani, uvek ista halabuka koja ne jenjava.

Opisana strepnja se godinama vraćala poprimaljući najneverovatnije oblike. Trolejbus jauče prelazeći preko izbočina i rupa. Spomenik pod pretnjom. Suze i mila Moskva.

Bio sam toliko siguran da ću pisati o tome, čak mi se na trenutke činilo da sam to već uradio, štaviše, kao

da je broj slova koja će mi trebati da sastavim reči već postojao.

Sve sam češće maštao o putovanjima, što je bio siguran znak da se taj trenutak približava. Zbunjenost i odsustvo logike u tim maštanjima bili su sve veći. Dešavalo se da trolejbus broj tri neće da krene. Morali su da ga poteraju bičem. Otkud sad to?, pomislio sam. Ima već nekoliko godina kako sam otišao iz Moskve, jasno je da se mnogo toga promenilo, a ipak ne bi mi nikada palo na pamet da je došlo baš dotle da bičuju trolejbuse.

U Tirani se nastavljala kampanja za približavanje stvarnom životu. Pisci su, gotovo bez izuzetka, priznavali svoje mane, pogotovo što se tiče nepoznavanja radnika u fabrikama, da i ne pominjemo poljoprivrednike u zadrugama. Ne govoreći nikome, u međuvremenu sam započeo roman o Moskvi, ali nisam bio sasvim siguran da ću nastaviti da pišem. Danju mi se to činilo potpuno nemoguće, a baš je takva postala za sve i sama Moskva. Prekidom diplomatskih odnosa nestala je i poslednja nada da ću ikada otkrputovati tamo. Međutim, noću, ponajviše posle ponoći, osećanja su se menjala. Utonuo bih u san nadajući se da ću je tamo naći. To se sve ređe dešavalo. Kao da to samo po sebi nije bilo dovoljno, kaos je postajao sve veći, tako da više nisam razaznavao da li me on ometa ili doprinosi onome o čemu razmišljam.

Čini se da je ipak bilo ovo drugo. Za razliku od fabrika i zadruga, Moskvi iz mog romana bilo je potrebno suprotno – udaljavanje.

U jednom snu tromo prelazim Puškinov trg i zatim grupu studenata na protestu. Iako sam imao neki predosećaj, ne mogu da kažem da se nisam iznenadio kada sam na plakatima ugledao svoje ime. A onda sam shvatio da viču protiv mene.

Među njima su bila i dvojica mojih kolega s klase. Petros Anteos nije znao gde da sakrije pogled, a Letonac Stulpans, moj najbolji drug, uhvatio se za glavu.

Veliki vođa te je zvao telefonom tamo u Tirani, ljutito je vikao jedan Belorus. Onaj tvoj Staljin, ne mogu da mu se setim imena.

Potvrдно sam klimnuo, ali to ga nije umirilo.

Koliko verzija postoji o tom telefonskom pozivu?

Zapravo se ne sećam, htjedoh da kažem da ih ima možda tri ili četiri, ne više, ali ne stigoh, jer se probudih.

Enver Hodža je stvarno kontaktirao sa mnom pre izvesnog vremena. Bilo je podne, sedeo sam kao i obično u Udruženju književnika kada je zamenik glavnog urednika lista *Drita*, pružajući mi slušalicu, rekao da me neko traži.

Hadži Kroi kraj telefona, obrati se glas s druge strane. Drug Enver će govoriti s vama.

Stigao sam da izustim samo „hvala“! Čestitao mi je na poemi koja je nedavno objavljena u časopisu. Ja sam ponovo rekao „hvala“. On je dodao da mu se veoma dopala, a ja sam, dok sam mahao ostalima da se stišaju, ne mogavši da izustim bilo šta drugo, ponovio i treće „hvala“.

Kakva su to četiri zahvaljivanja zaredom, upita jedan od urednika. Kad si nam se tako profinio?

Nisam znao kako da ih upozorim, nego sam opet mahnuo rukom dajući nejasan znak.

Razgovarao sam sa Enverom Hodžom. To su bile jedine reči koje sam uspeo da izgovorim kada se veza prekinula.

Stvarno? Kako? On lično?

Da, odgovorio sam.

Ali kako? Šta ti je rekao? A ti? Kako mu nisi ništa rekao?

Odgovorio sam: Ne znam. Zbunio sam se, izgleda.

Kazao sam im da mi je čestitao, a oni su ponovo negodovali što nisam barem nešto rekao, samo mi je jedan dao za pravo, objašnjavajući da se u takvim prilikama čoveku zaveže jezik...

Idiote, rekao sam u sebi onom Belorusu iz sna.

U danima kampanje protiv Pasternaka, o njegovom telefonskom razgovoru sa Staljinom u vezi s hapšenjem Mandeljštama govorilo se kao o jednom od glavnih događaja čiji je cilj bio da ponize pesnika. Pogotovo onaj deo razgovora u kome ga je Staljin pitao za mišljenje o Mandeljštamu. Prepričavalo se pet ili šest verzija, ali se govorilo da ih ima mnogo više i da je svaka strašnija od prethodne.

Idiote, ponovo sam opsovao Belorusa, ali malo više i sebe samog što sanjam takve snove.

To me nije sprečilo da se na neko vreme prepustim razmišljanju o mogućnosti postojanja druge verzije.

Drug Enver želi da govori s vama... Šta mislite o Mandeljštamu... Dakle, o Lasgušu Poradeciju, ili o Pasku ili Marku, kojima... zatvor... dakle, iako su tek

nedavno izašli iz zatvora... mogli bi da se vrate tamo... Ili, još jednostavnije, o Agoliju, Ćirijazinu, Arapiju... koji... zatvor... koji, dakle, još nisu robijali. Da skratim priču, šta misliš o sebi lično.

O ovom poslednjem, dakle, o sebi lično, možda bi mi bilo najlakše. Kao i svi, mislim da pišem o životu... Postoji samo jedna neobjavljena novela koja bi mogla napraviti problem i drugarici N., a tiče se studentskog života u Moskvi. Premda je radnja smeštena daleko, na obalama Baltika, u mestu po imenu Dubulti, u jednom odmaralištu za pisce.

Šta mislite o Pasternaku?

Činilo se da je pitanje postavljeno iznebuha, iako uopšte nije bilo tako. Zapravo je bilo jedino koje nisam želeo da mi postave.

Pasternak? Nemam nikakve veze s njim. Jednom sam ga samo video u Peredelkinu. Čak i ako bude pomenut u nastavku novele, to će biti zbog kampanje u čijoj se pozadini odvija radnja. Imao je neku rođaku na Institutu „Gorki“. Studentkinja druge godine, vazda uplakana. Iz razumljivih razloga.

Bio sam spreman da zađem u nepotrebne detalje samo da ne postavi drugo pitanje, koje mi se činilo još strašnijim, pitanje Nobelove nagrade.

S lakoćom se moglo reći da je većina studenata koja je uzvikivala protiv nje zapravo maštala samo o njoj. Međutim, ovde nije bila reč o njima, nego o meni. Da neću možda da kažem da mi nikada nije bila ni na kraj pameti? Naravno da ne. Često mi je padala na pamet, naročito kasnije, dosta kasnije, kada se već počelo šaputati da bih baš ja mogao da budem... na toj listi.